

АРТАВАЗД

из „История на Армения”
Мовсес Хоренаци
(V век)

След смъртта на Арташес царувал неговият син Артавазд, който прогонил всичките си братя и сестри към земите Алиовид и Арберан, за да не живеят вече в Айрарат. И когато минало малко време от възкачването му на трона, докато прекосявал на кон моста на Арташат, за да лови елени и онагри по бреговете на Гин, го споходило някакво умопомрачително видение и той изгубил разсъдък си. Пришпорил коня по стръмния бряг и паднал в пропаст, където потънал и изчезнал.

АРТАВАЗД (ARTAVASD)

Певците на Гохтн разказват за него, че когато баща му умираше, много хора се самоубили според обичая на езичниците; и това така разгневило Артавазд, че той рекъл на баща си:

Сега ти си отиваш
и отнасяш със себе си цялата земя.
Как ще царувам над руините?

Затова Аратшес го прокле, като рекъл:

Когато тръгнеш на лов
по склоновете на Арарат,
нека Нечистите те грабнат
и те отнесат по склоновете на Арарат,
там да пребъдеш
и светлина да не видиш!

Старите жени също разказват как той е затворен в пещера и окован с железни вериги. А двете му кучета вечно се опитват да прегризат веригите и да го освободят, за да може да дойде и да сложи край на света; но от звъна на чуковете по наковалните веригите стават по-здравя. Затова дори в наши дни много ковачи продължават традицията и удрят наковалнята три или четири пъти в понеделник, за да заздравят, както те казват, веригите на Артавазд. В действителност обаче станало така, както го разказахме.

Други казват, че при раждането му жените от рода на Аждаках се опитали да го омагьосат и затова Аратшес ги преследвал сурово; а същите тези певци разказват и че Потомците на драконите откраднали детето Артавазд и сложили демон на негово място. Ние ще речем само, че той зъл се родил и такъв бил и краят му.

НАРИЧАНИЯ⁷

Облаците тази нощ не ръсят сняг
и тъматата не пробива нито зрак;
че е моят мил сега далеч
и от него нямам аз ни вест.

* * *

Облаците тази нощ не ръсят сняг,
и тъматата не пробива нито зрак;
че в самотната постеля аз
не ще мога да поспя ни час.

* * *

Като звездица ясна как нараства,
ще сияе хубостта ми най-прекрасна,
за нея ще жадува той и все ще гури
веждите гайтани и очи красиви.

* * *

Сън ми се присъни, снощи сън сънувах
че насред сеноото огънят бушува.
Любовта ти в него бързо се стопи –
няма ли да дойдеш, да я съживиш?

* * *

Вятър лек под клони вее,
в косите черни тихо пее.
Ти горде по хълми бродиш,
сън не ще ме веч споходи.

* * *

⁷ Съществуват много такива малки стихчета. Те са традиционни и са използвани за гадаене. В нощта преди Възнесение онези, които искат да узнаят бъдещето си, слагат по някакво малко украшение в съд, в който има седем различни цветя и вода от седем извора. Този съд се оставя отворен под звездите до зазоряване. Тогава всички се събират и невинно дете започва да вади украшенията от водата, докато се изричат стиховете.

Райска хубост – грозде зряло,
буен цвят – и жито златно.
Момък личен, грозна булка,
Ах, нима е туй сполука!

* * *

За планински сладък дъх линия,
за снагата му красива аз копнея.
Той сега далеч е, де ли са очите
що го гледат там, сърцето пита.

* * *

Тая нощ луната е царица,
очи черни и страни искрици.
Ти любимия ми говеди –
и тогаз най-сладко спи!

* * *

Пръстен бляска на ръката
със рубини и позлата.
Който мисли ни разлъка –
дявол да му носи мъка.

* * *

Дълга и самотна е нощта,
бавна е и с болка пълна тя.
Че е натежала от сълзите –
ти, любов, не си ли вече сита?

* * *

Месечина на харман вършее,
в него облак бурен се тъмнее.
Ти иди и питай под небето
кой от мен отвърна му сърцето.

* * *

Киправа премяна на снагата,
кърпа от коприна на косата.
Моят мил към друга вече гледа,
аз тогаз ще стана първа севда.

СЪЛЗИТЕ НА АРАКС

Рафаел Патканян
(1830 – 1892)

Край родната Аракс вървя
с бавни, мъчни стъпки.
За миналото гнес тъжа,
търся го в водите мътни.

Но кални са и тъмни те,
блъскат се в бреговете.
От мъка и горчилка все
са помръкнали навеки.

„Аракс, защо така течеш,
защо си тъй печална?
Морето още е галеч,
а ти кат мен си жална.

О, майко, от очите горди
сълзи защо се стичат?
Защо тъй бърза и поройна
край бреговете тичаш?

Недей размътва своята плът,
върви спокойно, леко,
че не е дълъг този път,
ще стигнеш до морето.

И нека рози ароматни
по твоя бряг да срещам,
а славеите сладкогласни
зората да приветстват.

Върбите крехки нека в тебе
нозете си да мият,
и нежните им клони лете
от зноя да ни крият.

А по ливадите зелени
пастир без страх да пее
и агънца и челяд гребна
из тебе да лудеят.”

Аракс водите си надигна,
надипли пенест гребен,
и с глас от тътен се провикна
от дълбините гневен:

„О, буйна, неразумна младост,
защо от сън ме будиш?
И спомени безброй за мъка
защо в гърди ми буниш?

Кога видял си ти вдовица,
от страшна скръб убита,
като най-първа хубавица
със труфила покрита?

И за кого да се накича?
За чий омразен поглед?
Нима заради чужденците,
що по брега ми бродят?

Сестра ми, буйната Кура,
и тя кат мен вдовица,
под робския хомот сама
повлече се превита.

Но аз арменска съм река,
народа свой обичам;
женихи чужди аз не ща,
на вдовство се обричам.

Прекрасна нявга все летях,
красива кат невеста.
Със слънчеви искри блестях
и бреговете сресвах.

Вълните мои бяха чисти
като стъкло прозрачни,
в игра немирна се улисвах,
звезди прегръщах в здрача.

Какво от нявга не постърна?
Потъна всичко в мрак.
Нима по моя път ти зърна
богат арменски град?

Все тъй ме храни Арарат,
че майка е грижовна,
от святата си пазва пак
вода най-чиста рони.

Нима аз този щедър дар
на чужди враг да дам?
И с него да поя угар
от извор свят и стар.

Нима водите си да лея
за турци и за перси,
че по брега ми те да пеят
безбожните си песни.

А моите чеда несретни
прокудени да скитат
из чужди краища и сетни
им сили да отлитат?

Народът ми арменски вече
прогонен ще линее.
И ето днес по бреговете
безбожници живеят.

Та зарад тях ли да се кича
с най-пъстрата премяна?
Заради тези зли очи ли
сега да съм засмяна?

Докато моите чеда са
посърнали, несретни.
Аз вечно ще скърбя и страдам.
Това е мойта клетва.”

И не продума нивга вече
пенливата Аракс,
все тъй почернена потече
към морския си брат.

НОЩТА СРЕЩУ ВЪЗНЕСЕНИЕ⁸

Дереник Демирчян
(1877 – 1956)

Чернокоса нощ с корона звездна
над хълмовете легна.
Разпусна плитки, кичури разреса
и си снага протегна.

Нещо изборът шепти като безкрайна песен
по вълшебните ѝ устни; и като че ли
сам Господ под покроба ѝ мълви унесен,
земята слуша го и кротко спи.

Като бурни облаци в река Чорох се вдигат
скалите мощни сред въртопи гневни.
Като чудовища една във друга те се взират
огромни, яростни, зли и нагменни.

През страховита долина дивата Чорох тече –
ниже се безспирно като керван безкраен.
Тук гърми гръмовно, там пък тихо се влече,
през тъмната пътя си прастар в скалите вае.

Светът утихва, звуци стапят се в покоя,
на очакването дълго бие пулсът див,
реката люшка се, утихва на водите воят
и вслушват се без гръх при бдението си.

Цветята са изправили глави като невести;
като сватбари чакат трепетно дървета:
кога от небесата ще се спусне блага вест
и всеки ще прегърне своя мил със шепот.

⁸ По традиция в деня преди Възнесение се уреждат годежите.

ГЛАСЪТ ТИ СЛАДЪК Е

Саят Нова
(1712 – 1795)

Гласът ти сладък е, речта ти е река от мед;
и Бог да пази онзи, който зърне те, любима!
Като газела кръшна си, от розата си взела цвят,
о, ти си най-прекрасният брукат, любима!

Не, не брукат, че той ще се различи.
Не, не чинар, че някога ще падне.
За всяка хубавица казват, че е кръшна –
но как да те опиша тъй прекрасна?

Теменугата красива пък е цвете диво;
безценните рубини, те са просто камък.
И дори луната от скала и прах е сива –
а ти огън си, ти слънце си от пламък.

На твоя праг като поклонник спирам:
очите гюл са, нежен шипков цвят.
Езикът ти перо е, дланите – хартия,
от океана цвете свежо си, любима!

В душата ми любов ти, мила моя, посади,
от твоите хитрини и свян сърцето ми кърви.
Ти Саят Нова, най-любима, страшно покоси
и участ най-жестока той за теб ще изтърпи.